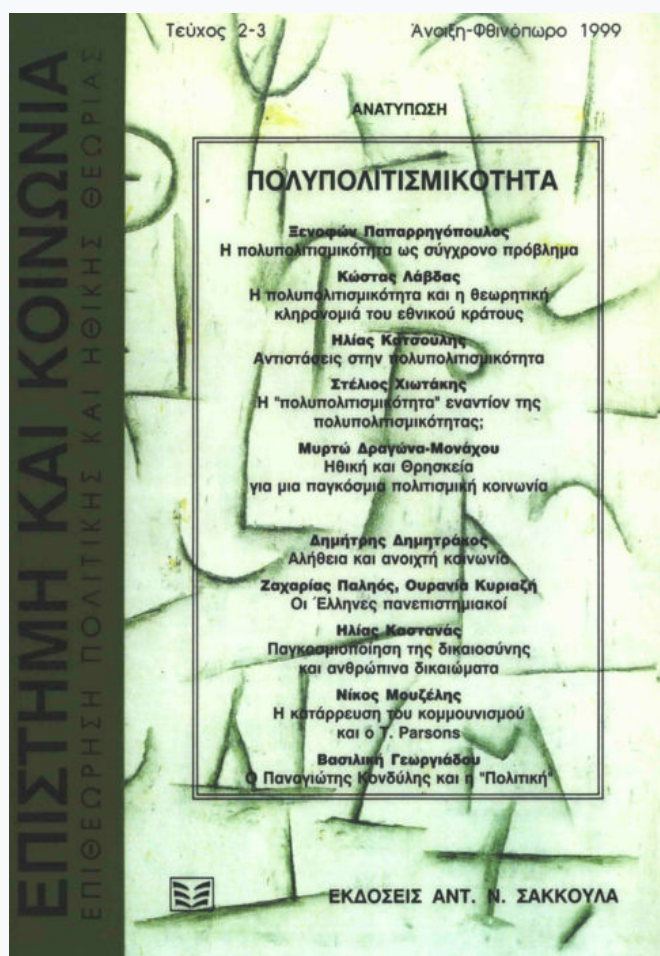

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 2 (1999)

Τόμ. 2-3 (1999): Πολυπολιτισμικότητα

Ο Παναγιώτης Κονδύλης και η "Πολιτική"

Βασιλική Γεωργιάδου

doi: [10.12681/sas.616](https://doi.org/10.12681/sas.616)

Copyright © 2015, Βασιλική Γεωργιάδου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Γεωργιάδου Β. (2015). Ο Παναγιώτης Κονδύλης και η "Πολιτική". *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 2, 261-268. <https://doi.org/10.12681/sas.616>

Ο Παναγιώτης Κονδύλης και η 'Πολιτική'

Βασιλική Γεωργιάδου*

Στο άρθρο αυτό κατ' αρχάς παρουσιάζεται ο κατά C. Schmitt ορισμός του Πολιτικού και στη συνέχεια εξετάζεται το κατά πόσον ο Π. Κονδύλης αποδέχεται τις περί Πολιτικής αποφασισκρατικές αντιλήψεις του γερμανού συνταγματολόγου. Στη συνέχεια διατυπώνεται η άποψη ότι ενώ στον Schmitt το Πολιτικό ορίζεται ως μια συγκεκριμένη κατάσταση ανθρώπων κατά το πρότυπο της σχέσης Εχθρού-Φίλου, στον Κονδύλη η σχέση αυτή παραπέμπει σε μια ανθρωπολογική σταθερά και περιγράφει όχι μόνο τις συγκρούσεις αλλά και τις ανθρώπινες σχέσεις στο σύνολό τους.

Ο Παναγιώτης Κονδύλης, εκτός από τα φιλοσοφικά του κείμενα και τα θεωρητικά του δοκίμια, άφησε πίσω του και ένα πολύ σημαντικό, σε ποιότητα και όγκο, μεταφραστικό έργο. Ο Κονδύλης ως μεταφραστής, αλλά και ως σχολιαστής και ως επιμελητής ξενόγλωσσων κλασικών φιλοσοφικών και πολιτικών-θεωρητικών κειμένων (όπως: του Machiavelli, του Marx, του Montesquieu, του C. Schmitt, κλπ.), κάλυψε βασικά κενά της ελληνικής βιβλιογραφίας και δημιούργησε ένα πλαίσιο επικοινωνίας μεταξύ διαφόρων σχολών σκέψης και φορέων ιδεών.

Το 1994, εβδομήντα και πλέον χρόνια μετά την πρώτη του γερμανική έκδοση, κυκλοφόρησε στα ελληνικά, σε μετάφραση του Κονδύλη, το πολυσυζητημένο βιβλίο του Carl Schmitt 'Πολιτική Θεολογία. Τέσσερα κεφάλαια γύρω από τη διδασκαλία περί κυριαρχίας'. Η επιλογή αυτή του Κονδύλη όχι μόνο δεν υπήρξε τυχαία, αλλά ήταν εν μέρει συμβατή των πολιτικών-θεωρητικών του αντιλήψεων. Ακόμα, η ελληνική έκδοση της 'Πολιτικής Θεολογίας',

* Επίκουρη καθηγήτρια, Πάντειο Πανεπιστήμιο.

που μάλιστα έλαβε χώρα μερικά χρόνια μετά την κυκλοφορία στα ελληνικά του εξίσου πολυσχολιασμένου δοκιμίου του Schmitt για την 'Έννοια του Πολιτικού' (1988), διεύρυνε τα προαπαιτούμενα του διαλόγου γύρω από τις θεωρίες της απόφασης. Στη διεύρυνση αυτή συνέβαλε πολύ ο εκτενής σχολιασμός των απόψεων του Schmitt από τον Κονδύλη και τα 'Επιλεγόμενα' του τελευταίου που συνοδεύουν την ελληνική έκδοση.

Η μελέτη της 'Πολιτικής Θεολογίας' ως μιας 'αποφασιοκρατικής' προσέγγισης της νομικής θεωρίας της κυριαρχίας, υποβαλλόμενη στην εγγενή κριτική της περιγραφικής θεωρίας της απόφασης του έλληνα φιλοσόφου, συνυφαίνεται πλέον ουσιαστικά μ' αυτήν. Έτσι, κατά τη γνώμη μου, το ελληνικό κείμενο εμφανίζεται περισσότερο ως ύλη που αναγιγνώσκεται υπό το πρίσμα μιας συγκεκριμένης θεωρίας. Αυτή, η κατά Κονδύλη περιγραφική θεωρία της απόφασης, λαμβάνει μεν αποστάσεις από την αποφασιοκρατία του Schmitt, δεν αποχωρίζεται όμως τις βασικές προκειμένες της 'Πολιτικής Θεολογίας', κυρίως τη σχέση Εχθρού-Φίλου, μια σχέση που για τις αποφασιοκρατικές θεωρίες συγκροτεί το 'θεμελιώδη νόμο του Πολιτικού' (Bolsinger 1998: 494).

Ακολουθως θα αναφερθώ εν συντομία σε ορισμένες από τις επίμαχες θέσεις του Schmitt που αφορούν τον ορισμό του Πολιτικού, προκειμένου στη συνέχεια να συζητήσω τις θέσεις αυτές με το υλικό που μας προσφέρει ο σχολιασμός τους από τον Κονδύλη. Με ενδιαφέρει να διαπιστώσω εάν ο Κονδύλης μοιράζεται την κατά Schmitt έννοια του Πολιτικού, αλλά και να διακρίνω πού ο ίδιος αποστασιοποιείται από αυτήν.

Κατ' αρχάς να θυμηθούμε ότι η συζήτηση για την αποφασιοκρατία, η γνωστότερη εκδοχή της οποίας διατυπώθηκε από τον Schmitt, γνώρισε οξύτατη κριτική που δεν ήταν άσχετη από το γεγονός ότι προπάντων κατά τη δεκαετία του '30 οι θεωρίες της απόφασης 'ανταποκρίθηκαν' στις συγκυριακές και ολοκληρωτικές ανάγκες του Πολιτικού. Βέβαια, είναι αλήθεια, ότι 'δεν μπορεί κανείς να ενοχοποιήσει αλήθειες επειδή και μόνο τις ασπάζεται ο Εχθρός' (Lübbe 1971: 11), αλλά και δεν μπορεί να παραβλέψει ότι το ποιος είναι ο Εχθρός αποτελεί, σύμφωνα τουλάχιστον με τον Schmitt, μια 'απόφαση πολιτική'.

Η ανταπόκριση της ντεσιζιονιστικής θεωρίας της απόφασης στις ολοκληρωτικές ανάγκες του Πολιτικού ανάγεται σ' αυτήν την ίδια την έννοια του Πολιτικού, η οποία στο γερμανό πολιτειολόγο προβάλλει ως καθολική. Στο Πολιτικό, που εξακολουθεί να υφίσταται σε κάθε περίπτωση έκτακτης ανάγκης, άρα και μετά την αναστολή ή και την κατάλυση της έννομης τάξης,

υπάρχουν τελικώς όλες οι συγκρούσεις, εφόσον αυτές αποκτήσουν τα χαρακτηριστικά της διάκρισης Εχθρού-Φίλου.

Το σημείο αυτό είναι και το πλέον επίμαχο. Ο Schmitt στο δοκίμιό του 'Η Έννοια του Πολιτικού' (1988: 63) ορίζει το Πολιτικό όχι ως προς το ακριβές περιεχόμενο και την 'περιοχή' εντός της οποίας εμφανίζονται ταυτίσεις όσο και συγκρούσεις, 'αλλά μόνο (ως προς) το βαθμό έντασης μιας σύνδεσης ή αποσύνδεσης ανθρώπων'. Στην 'Πολιτική Θεολογία' (1994: 17), που η συγγραφή της χρονικά είχε προηγηθεί, διατυπώνει το νομικό ορισμό της κυριαρχίας: 'Κυρίαρχος είναι όποιος αποφασίζει για την κατάσταση έκτακτης ανάγκης', δηλαδή για την εξαίρεση, μια και 'η απόφαση που αναφέρεται στην εξαίρεση συνιστά απόφαση κατ' εξοχήν', που 'δεν καθορίζεται επακριβώς μέσα στην ισχύουσα έννομη τάξη'. Στην κατάσταση έκτακτης ανάγκης παύει να υφίσταται η έννομη τάξη, εξακολουθεί ωστόσο να υφίσταται το κράτος, δηλαδή μια πολιτική τάξη, η οποία και διατηρεί -κατά τον Schmitt- 'το μονοπώλιο της απόφασης' (1994: 27, 29). Αν, ωστόσο, η κατάσταση έκτακτης ανάγκης είναι 'προσιτή στη νομική γνώση' (1994: 28), ο συγγραφέας της 'Πολιτικής Θεολογίας' δεν διατείνεται ότι είναι δυνατή και η νομική της ρύθμιση. με άλλα λόγια, ο Schmitt δεν φαίνεται ότι επιδιώκει να διευθετήσει νομικά την εξαίρεση. Αν αυτός ήταν ο στόχος του, τότε για ποιο λόγο να τη συγκρίνει με το θαύμα, δηλαδή με μια κατάσταση που εκφεύγει από τη φυσικοεπιστημονική διευθέτηση του κόσμου, το ίδιο όπως και η εξαίρεση εκφεύγει του νομικοεπιστημονικού της ορισμού. Αυτό που ο Schmitt επιδιώκει είναι ακριβώς το αντίθετο: δηλαδή υπό το ενδεχόμενο της κατάστασης έκτακτης ανάγκης να σχετικοποιήσει τη συμβατικότητα με την οποία νομική επιστήμη και κράτος δικαίου κατανοούν την πραγματικότητα πάντοτε ως μια προκύπτουσα ομαλότητα. Αν η νομική σκέψη υπόκειται σε σχετικοποιήσεις των αποφάσεών της, αν με άλλα λόγια μια έννομη τάξη που εξοστρακίζει την εξαίρεση δεν μπορεί παρά να είναι και η ίδια σχετική, τότε η γνώση της τάξης αυτής δεν μπορεί παρά να αναχθεί αλλού, σε μια άλλη γενικότητα (μια διαφορετική 'τάξη'), στην οποία είναι προσιτή η πρόσληψη της κατάστασης έκτακτης ανάγκης. Η γενικότητα αυτή στον Schmitt είναι το Πολιτικό, το οποίο εντέλει αποφασίζει σε κάθε καθοριστική και έκτακτη περίπτωση. Διαφορετικά διατυπωμένο: Το ποιος αποφασίζει σε μια κατάσταση έκτακτης ανάγκης και ποιο είναι το περιεχόμενο της απόφασης δεν αποτελεί ένα ζήτημα του ισχύοντος νομικού πλαισίου, αλλά ένα ζήτημα αμιγώς πολιτικό.

Μοιράζεται, άραγε, ο Κονδύλης τις αντιλήψεις αυτές για το περιεχόμενο του Πολιτικού;

Κατ' αρχάς, στην κατά Κονδύλη ανάγνωση της 'Πολιτικής Θεολογίας' εκλαμβάνεται ως βασική μεθοδολογική αδυναμία αυτό καθ' αυτό το εγχείρημα του Schmitt να εμβαθύνει στο νομικό πρόβλημα της κυριαρχίας και της κατάστασης έκτακτης ανάγκης. Ακόμη, ο Κονδύλης με διεισδυτικότητα εξηγεί τους βασικούς λόγους για την απήχηση που βρήκαν οι ιδέες του γερμανού πολιτειολόγου σ' ένα εξαιρετικά ανομοιογενές αναγνωστικό κοινό, το οποίο πολιτικο-ιδεολογικά κάλυπτε και τα δύο άκρα του νοητού άξονα Δεξιά-Αριστερά. Λιγότερο πειστικά, πάντως, κατά τη γνώμη μου, ο Κονδύλης καταλογίζει στον Schmitt μια κρίσιμη αδυναμία διάκρισης δύο εσώπων ξεχωριστών. Του προσάπτει δηλαδή ότι το εγχείρημα που αναλαμβάνει, να συγκρίνει την κατάσταση έκτακτης ανάγκης με το θάυμα και κατ' επέκταση τον Κυρίαρχο με το Θεό, δεν ευδώνεται, μια και το κατ' εξοχήν διακύβευμα, δηλαδή η μεθοδολογική-γνωστική θεμελίωση της σύγκρισης δεν αναλαμβάνεται καν.

Ο Schmitt (1994: 132), σύμφωνα με τα 'Επιλεγόμενα' του Κονδύλη,

‘θα έπρεπε λ.χ. να εξηγήσει πως ένας νομικός, ως νομικός, πορίζεται διδασκαλίες εξ αποκαλύψεως’ πριν ‘επικεντρώσει την προσοχή του σε ζητήματα περιεχομένου, δηλαδή σε έννοιες των οποίων το περιεχόμενο, αφού αναχθεί στη λογική του δομή, αποδεικνύει μέσω της αναγωγής αυτής τη δομική παλληλότητα νομικής και θεολογίας...’.

Το διανοητικό εγχείρημα του Schmitt στην 'Πολιτική Θεολογία' όντως υπολείπεται αν μη τι άλλο των παραστάσεων που δημιουργεί στον αναγνώστη η προκλητική σύνθεση του κεντρικού όρου που έδωσε τελικώς και τον τίτλο του ομώνυμου βιβλίου. Θα πρέπει όμως να ομολογήσουμε ότι εκείνο που ο Schmitt δεν θίγει στην 'Πολιτική Θεολογία', το προσέγγισε ακροθιγώς στην 'Έννοια του Πολιτικού'. Εκεί εξήγησε το γιατί κατά τη γνώμη του 'είναι ξεκάθαρη' 'η αφορούσα τη μέθοδο συνάρτησης των προϋποθέσεων της θεολογικής και της πολιτικής σκέψης'. Η μεθοδολογική αυτή συνάρτηση κατά τον Schmitt 'εξηγείται από τη συγγένεια των αναγκαίων προϋποθέσεων της σκέψης. Το θεμελιώδες θεολογικό δόγμα περί του αμαρτωλού του κόσμου και των ανθρώπων οδηγεί ...όπως ακριβώς και η διάκριση Φίλου-Εχθρού, σε μια κατάταξη των ανθρώπων, σε ένα 'παίρνω απόσταση' και καθιστά αδύνατη τη χωρίς διακρίσεις αισιοδοξία μιας ενιαίας έννοιας του ανθρώπου...' (1988: 98). Ο Schmitt μέσα από αυτήν την, κατά τη γνώμη του, εύλογη παραλληλία θεολογικής και πολιτικής θεωρίας δίνει μια υπαρκτική υπόστα-

ση στη διάκριση Εχθρού-Φίλου και, έτσι, στον ίδιο τον πυρήνα του Πολιτικού.

Είναι γεγονός ότι ο Κονδύλης στα 'Επιλεγόμενά' του απέφυγε να αναφερθεί σ' αυτήν τη μικρή αλλά ουσιαστική επεξήγηση του Schmitt. Η παραλληλία, λοιπόν, την οποία εντοπίζει ο Schmitt, φαίνεται να εκπηγάζει από τα ίδια τα υπαρξιακά χαρακτηριστικά ενός κόσμου με διαφορές και συγκρούσεις, ενός κόσμου που στη θεολογική του υπόσταση θεμελιωδώς διακρίνει μεταξύ του 'ενθάδε' και του 'εκείθεν', αλλά και στην εγκόσμια-πολιτική υπόστασή του διαρκώς ταξινομεί σε 'Εχθρούς' και 'Φίλους', σε 'Κυρίαρχους' και 'Κυριαρχούμενους'.

Ο Κονδύλης καταλήγει στις μεθοδολογικές του παρατηρήσεις όχι, βεβαίως, διότι αγνοεί τις παραπάνω αναπτύξεις του Schmitt, αλλά μάλλον διότι ο ίδιος έχει διερμηνεύσει διαφορετικά το περιεχόμενο του ορισμού του Πολιτικού. Αναφέραμε και προηγουμένως, ότι το κρίσιμο σημείο για τον ορισμό του Πολιτικού στον Schmitt δεν είναι η 'περιοχή' όπου αναδεικνύονται συγκρούσεις και ταυτίσεις, αλλά η 'ένταση' που αυτές προσλαμβάνουν.

Αλλιώς διατυπωμένο: διαφωνίες, αντιπαραθέσεις, εναλλακτικές δυνατότητες που οδηγούν σε επιμέρους αποκλειστικές επιλογές υφίστανται σ' όλες τις περιοχές του πράττειν, χωρίς να υπόκεινται και στον 'καταναγκασμό' της μιας συγκεκριμένης υπαρξιακής απόφασης. Αν στον Schmitt ο ορισμός του Πολιτικού είναι καθολικός, (και φαίνεται πως είναι υπό την έννοια ότι κατ' αυτόν πολιτικές ενδέχεται να καταστούν όλες οι σχέσεις, σε κάθε επιμέρους περιοχή του κοινωνικού, εφ' όσον βέβαια αυτές αποκτήσουν την ένταση που απαιτείται), στον Κονδύλη ο καθολικός αυτός χαρακτήρας των σχέσεων διαστέλλεται περαιτέρω και εκφεύγει των ορίων της κατά Schmitt έννοιας του Πολιτικού, προσλαμβάνοντας και ευρύτερες ανθρωπολογικές και κοινωνικές διαστάσεις.

Πώς αλλιώς παρά με τον τρόπο που μόλις αναφέρθηκε μπορεί να διερμηνεύσει κανείς τις κριτικές διατυπώσεις του έλληνα φιλοσόφου για τον ορισμό του Πολιτικού στον Schmitt; 'Το κρίσιμο λογικό σφάλμα και άλμα του Schmitt', γράφει ο Κονδύλης στο περιοδικό 'Λεβιάθαν' (τ. 15/1994: 109),

‘είναι ότι πήρε μια σχέση με ανθρωπολογικό και καθολικό κοινωνικό βελη-νεκές και τη χρησιμοποίησε για να οριοθετήσει και να ορίσει ένα πεδίο στενότερο από το πεδίο της ανθρωπολογίας όσο και της κοινωνίας: όμως η ειδοποιός διαφορά του ευρύτερου γένους δεν μπορεί να συμπίπτει με την ειδοποιό διαφορά του στενότερου γένους, πιο απλά: το άλογο είναι τετράποδο ζώο, αλλά δεν μπορούμε να το ορίσουμε λέγοντας μόνον αυτό. Το ίδιο και

η πολιτική: εντός της υφίστανται σχέσεις φίλων-εχθρών, αλλά αυτές υφίσταται και εκτός της...’.

Ο συγγραφέας των ‘Επιλεγομένων’ της ελληνικής έκδοσης της ‘Πολιτικής Θεολογίας’ εντοπίζει εδώ το, κατά την άποψή του, αδύνατο σημείο στον ορισμό του Πολιτικού από τον Schmitt, ισχυρίζεται δηλαδή ότι το ‘ειδοποιό γνώρισμα της πολιτικής πρέπει να αναζητηθεί αλλού’ και όχι στη σχέση Εχθρού-Φίλου’ και τούτο όχι διότι θα ήταν δυνατό ‘από την πολιτική να εξαλειφθεί το στοιχείο της έχθρας’ (ο.π.), αλλά ακριβώς επειδή το στοιχείο αυτό χαρακτηρίζει σχέσεις όχι μόνο αμιγώς πολιτικές, αλλά ευρύτερα και καθολικά κοινωνικές. Είναι ενδιαφέρον το γεγονός, αλλά και ενδεικτικό μιας διασταλτικής αποφασιοκρατικής προσέγγισης που φαίνεται να υιοθετεί ο Κονδύλης, ότι στους εχθρούς συγκαταλέγει εν τέλει ο ίδιος τους πάντες και τα πάντα: ‘την ανόργανη ή οργανική φύση, τη συλλογική ή ατομική απειλή, τον ξένο, τον γείτονα, τον αδελφό –ακόμα και όψεις ή στοιχεία του οικείου Εγώ, αν φαίνονται να συνιστούν μειονεκτήματα στον αγώνα της ζωής’, όπως χαρακτηριστικά σημειώνει (1991: 62). Βέβαια, με τον τρόπο αυτό ενός αρνητικού ορισμού της Πολιτικής και τη διάταξη των σχετικών επιχειρημάτων από τον Κονδύλη, εκείνο το οποίο συνάγεται, είναι ότι: στον έλληνα φιλόσοφο, αντίθετα απ’ ό,τι στον γερμανό πολιτειολόγο, ο χώρος και το περιεχόμενο των συγκρούσεων απελευθερώνονται από την εμπειρία του Πολιτικού.

Ο Schmitt (1988: 98) αναγνώρισε το Πολιτικό ως μια συγκεκριμένη και ξεχωριστή ‘τάξη’, δηλαδή ως μια ‘κατάταξη των ανθρώπων’ σαφώς διαστάμενη από άλλες κατατάξεις που εντοπίζονται και ανήκουν στην ευρύτερη σφαίρα του Κοινωνικού. Στο Πολιτικό κατ’εξοχήν ανήκουν, λοιπόν, κατά την γενικότερη αποφασιοκρατική αντίληψη, οι διακρίσεις Εχθρού-Φίλου’ ανήκουν, με άλλα λόγια, οι συγκρούσεις και όχι οι κοινωνικές σχέσεις συλλήβδην. Εάν, όμως, το Πολιτικό παύει να αναγνωρίζεται ως μια ξεχωριστή ‘τάξη’ ή, ορθότερα, εάν παύει να αποδίδεται στο Πολιτικό μια συγκεκριμένης έντασης ταξινόμηση των ανθρώπινων σχέσεων, όπως κατά τη γνώμη μας κάτι τέτοιο προκύπτει από σχετικές παρατηρήσεις και αναπτύξεις του Κονδύλη, τότε αυτό από ‘κατάταξη ανθρώπων’ ανάγεται μάλλον σε χώρο ‘πολιτικοποιημένης’ δράσης και κατανοείται περισσότερο ως σφαίρα άσκησης πολιτικής. Διαφορετικά διατυπωμένο: Εάν στον Schmitt το Πολιτικό αποδίδει μια συγκεκριμένη ‘όψη’ (Palonen 1995: 423) που ενδέχεται να προσλάβουν οι ανθρώπινες σχέσεις, στον Κονδύλη την όψη αυτή προσλαμβάνουν και άλλες σφαίρες του οικονομικού, του κοινωνικού κλπ. βίου.

Στην περιγραφική θεωρία της απόφασης του Κονδύλη, όπως αυτή ολο-

κληρωμένα διατυπώνεται στο βασικό (το βασικότερο κατά πολλούς) θεωρητικό του δοκίμιο 'Ισχύς και Απόφαση', αξιώσεις ισχύος, άρα αποφάσεις, 'ριζώνουν στα ασυνείδητα στρώματα της ύπαρξης' (1991: 70) και έχουν, επομένως, προέλευση 'ανθρωπολογική' (1991: 21). Παραπέμπουν δηλαδή στην ίδια την κατ'αρχάς ενστικτώδη ανάγκη 'αυτοσυντήρησης' του εκάστοτε υποκειμένου, κατ'επέκτασιν και στην ανάγκη της 'συλλογικής αυτοσυντήρησης' (1991: 97), προκειμένου έτσι να διασφαλιστεί και, ταυτοχρόνως, πράγμα απαραίτητο, να διευρυνθεί η 'σχετική θέση ισχύος του (υποκειμένου, της ομάδας κλπ.) απέναντι στη θέση ισχύος ανταγωνιστικών παραγόντων...' (1991: 61).

Στο πλαίσιο των ευρύτερων αποφασιοκρατικών προσεγγίσεων, η αναγκαιότητα της απόφασης συνιστά τον 'θεμελιώδη νόμο του Πολιτικού' (Bolsinger 1998: 494). Για τον Κονδύλη, ωστόσο, 'είναι λογικό και ανθρωπολογικό σφάλμα', όπως χαρακτηριστικά ο ίδιος αναφέρει στο έργο του 'Πλανητική Πολιτική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο' (1992: 39), 'να ταυτίζεται η επιδίωξη ισχύος', δηλαδή ο κινητήριος μοχλός της απόφασης, 'με την πολιτική'. Κατά τον Κονδύλη, ο ιδεότυπος των σχέσεων στο χώρο της πολιτικής, δηλαδή η αντιπαράθεση Εχθρού-Φίλου, δεν περιγράφει σχέσεις αυτοτελείς. Τόσο η 'πολιτική', όσο και η 'οικονομία' αλλά και η 'πνευματική ζωή αποτελούν εξ ίσου υπόθεση της εκάστοτε συγκεκριμένης συνομάδωσης ανθρώπων, υπόθεση συγκεκριμένων σχέσεων μεταξύ συγκεκριμένων ανθρώπων', άρα σχέσεων πάντοτε και τώρα 'συναφών με την ισχύ και την εξουσία' (1992: 33).

Μια, κατά Κονδύλη, θεωρία της πολιτικής, ένα αντικείμενο που τόσο φαίνεται να τον απασχολούσε και να τον γοήτευε προπάντων τα τελευταία χρόνια, δυστυχώς δεν έχουμε στα χέρια μας. Κάθε τόσο, ωστόσο, με διάφορες μικρές ή μεγάλες παρεμβάσεις του, έστω και απλές νύξεις του, ο Κονδύλης μας προϊδέαζε για το περιεχόμενο αυτών του των απόψεων.

Σε σχετική ερώτηση, λοιπόν, για το πώς ο ίδιος θα χαρακτήριζε τον εαυτό του: 'ως ιστορικό, ως φιλόσοφο ή ως πολιτικό στοχαστή', ο Κονδύλης είχε δώσει την εξής, κατά τη γνώμη μου, χαρακτηριστική απάντηση:

'Όταν οι άνθρωποι δραστηριοποιούνται φιλοσοφικά δεν συμπεριφέρονται διαφορετικά απ'ό,τι όταν ενεργούν πολιτικά και κοινωνικά. Τι κάνουν δηλαδή; Λαμβάνουν μια θέση, η οποία συμφωνεί με τις θέσεις μερικών ανθρώπων και συνάμα στρέφεται εναντίον άλλων...' (Λεβιάθαν τ. 15/1994: 11-12).

Νομίζω πως με βάση την απάντησή του αυτή μπορούμε να αρχίσουμε να ξετυλίγουμε τον μίτο των ιδεών του περί Πολιτικής.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Bolsinger, E. (1998), 'Was ist Dezisionismus? Rekonstruktion eines autonomen Typs politischer Theorie', στο *Politische Vierteljahresschrift*, 3: 471-502
- Κονδύλης, Π. (1991), *Ισχύς και Απόφαση. Η διαμόρφωση των κοσμοεικόνων και το πρόβλημα των αξιών*, Αθήνα: Στιγμή
- Κονδύλης, Π. (1992), *Πλανητική Πολιτική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο*, Αθήνα: Θεμέλιο
- Κονδύλης, Π. (1994), 'Δέκα ερωτήσεις στον Π. Κονδύλη', στο *Λεβιάθαν*, 15, 11-27
- Κονδύλης, Π. (1994), 'Οφειλόμενες Απαντήσεις', στο *Λεβιάθαν*, 15, 103-130
- Lübbe, H. (1971), *Theorie und Entscheidung. Studien zum Primat der praktischen Vernunft*, Rombach
- Palonen, K. (1995), 'Die Jüngste Erfindung des Politischen', στο *Leviathan*, 3, 417-436
- Schmitt, C. (1988), *Η Έννοια του Πολιτικού*, Αθήνα: Κριτική
- Schmitt, C. (1994), *Πολιτική Θεολογία. Τέσσερα κεφάλαια γύρω από τη διδασκαλία περί κυριαρχίας*. Μετάφραση, Σημειώσεις, Επιλεγόμενα Παναγιώτης Κονδύλης, Αθήνα: Λεβιάθαν